

ДОМАШНІЙ АРЕШТ ЯК ЗАПОБІЖНИЙ ЗАХІД В КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

О. П. Кучинська,
кандидат юридичних наук,
доцент, проректор Академії
адвокатури України

Запобіжні заходи – це передбачені кримінально-процесуальним законодавством заходи процесуального примусу, які тимчасово обмежують права і свободи обвинуваченого (підсудного) з метою забезпечення його належної процесуальної поведінки [2]. Вони застосовуються задля запобігання можливості уникнути ним слідства чи суду. Питання про застосування у кримінальному судочинстві запобіжних заходів лише на перший погляд видається другорядним, нібито далеким від основного завдання судово-правової реформи, яка наразі триває в Україні. Кримінально-процесуальний кодекс України (надалі – КПК) в ст. 149 передбачає досить широкий вибір запобіжних заходів, а саме:

- підписку про невиїзд;
- особисту поруку;
- поруку громадської організації або трудового колективу;
- заставу;
- взяття під варту;
- нагляд командування військової частини [1].

А відносно неповнолітніх можливе застосування ще й такого запобіжного заходу, як віддання неповнолітнього під нагляд батьків, опікунів, піклувальників або адміністрації дитячої установи.

Треба зазначити, що цей перелік є вичерпним, тобто застосування інших запобіжних заходів в Україні є неможливим.

За своєю правовою природою запобіжні заходи є примусовими засобами, що застосовуються до особи, коли вона ще не визнана винною у вчиненні злочину та, у відповідності із принципом презумпції невинуватості, вважається невинуватою [3]. Саме ця особливість, крім обставин, перелічених у ст. 150 КПК, повинна враховуватись органами досудового слідства та судом при застосуванні того чи іншого запобіжного заходу по кожній конкретній кримінальній справі. Відхилення від букви закону може призвести до суттєвого ущемлення конституційних прав і свобод громадян та знецінення гуманістичного принципу як такого. Тож питання про роль і місце запобіжних заходів у кримінальному судочинстві тісно пов'язане з гарантіями захисту особи у кримінальному процесі, що і є основною метою правової реформи.

Зараз триває потужна робота над, сподіваємось, останнім проектом КПК, якого з нетерпінням чекає вся юридична спільнота держави.

Майже у всіх його проектах, які були оприлюднені та широко обговорювалися юристами країни, до запобіжних заходів пропонувалося включити і домашній арешт. Отже, хочемо висловити свою думку щодо цього питання.

Як запобіжний захід домашній арешт існував у Росії ще з часів Статуту кримінального судочинства 1864 р. В КПК УРСР до 1960 р. теж була норма, яка передбачала його застосування. Проте в КПК України 1960 р. даний запобіжний захід не ввійшов.

Водночас кримінально-процесуальне законодавство багатьох дер-

жав світу дозволяє застосування домашнього арешту як запобіжного заходу. Він передбачений, наприклад, у таких країнах, як Казахстан, Латвія, Литва, Німеччина, Росія, Швеція та в багатьох інших.

Суть зазначеного запобіжного заходу полягає в тому, що у разі його обрання (за рішенням суду) до «заарештованого» застосовуються такі види обмежень:

1. Заборона виходу з житла — повністю чи у певно визначений час.
2. Заборона телефонних переговорів, відправлення кореспонденції та використання засобів зв'язку.
3. Заборона спілкування з певним колом осіб та прийому кого б то не було у себе вдома.
4. Застосування електронних засобів контролю та покладення обов'язку завжди мати при собі ці засоби і забезпечувати їх роботу.
5. Покладення обов'язку відповідати на контрольні телефонні дзвінки чи інші сигнали контролю, телефонувати чи особисто з'являтися у визначений час до органів міліції чи інших органів, що здійснюють нагляд за поведінкою обвинуваченого.
6. Встановлення спостереження за обвинуваченим чи його житлом, а також охорона його житла чи відведеного йому для житла приміщення.
7. Інші подібні заходи, які забезпечують певну поведінку і не сувору ізоляцію від суспільства.

Важливим фактом є те, що домашній арешт може бути застосовано лише судом. Рішення суду (постанова, ухвала) про застосування запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту приймається за порушенням прокурором, дізнавачем, слідчим, за згодою прокурора, поданням в судовому засіданні за участю прокурора, слідчого, обвинуваченого, його захисника. В поданні прокурора повинні бути викладені мотиви і підстави застосування саме цього запобіжного заходу.

Суд же, застосовуючи домашній арешт, повинен керуватися обставинами, викладеними у ст. 150 КПК. У постанові судді про застосування домашнього арешту обов'язково повинно бути вказано орган чи посадову особу, на яку покладається здійснення нагляду за дотриманням обмежень чи заборон. Існує погляд, що цей нагляд повинні здійснювати співробітники органів міліції, а саме дільничні інспектори. Не применшуючи роль органів МВС, вважаємо, що такі думки є дещо помилковими. Все ж таки наглядати за особами, до яких застосовано домашній арешт,

повинні співробітники державної виконавчої служби України. Саме їх необхідно наділити такими функціями, чітко розробити і закріпити їх права та обов'язки в українському законодавстві — шляхом внесення до нього відповідних доповнень і змін. В структурі державної виконавчої служби необхідно створити спеціальні підрозділи, які б здійснювали контроль за виконанням цього запобіжного заходу.

Постанова судді про застосування домашнього арешту повинна бути негайно виконана. Її та постанову про відмову в застосуванні домашнього арешту можна буде оскаржити до апеляційної та касаційної інстанцій, прописавши в законодавстві строки та порядок таких оскаржень. То ж строк домашнього арешту, порядок його продовження і оскарження повинні визначатися правилами, встановленими кримінально-процесуальним законодавством.

За своїм характером, обсягом обмежень домашній арешт є певною мірою рівнозначним до обмеження волі. Він є другим за суворістю запобіжним заходом — після взяття під варту. Отже, час, який особа провела під домашнім арештом, в разі її засудження до позбавлення волі повинен зараховуватися в строк тримання під вартою.

Проаналізувавши обмеження, які застосовуються під час домашнього арешту, вважаємо, що деякі з них є не зовсім правильними. Так, на нашу думку, не можна забороняти «заарештованому» забирати з поштової скриньки газети чи рахунки на комунальні послуги; телефонувати до районної поліклініки чи до знайомих, у яких, скажімо, затрималась дитина; виходити до магазину по продукти чи до аптеки по ліки тощо. З тієї ж причини неможливо відключати вдома у «заарештованого» телефон чи забирати у нього ключі від квартири, закривши його в ній.

При застосуванні домашнього арешту в тих країнах, де він передбачений кримінально-процесуальним законодавством, на практиці виникають деякі спірні питання та неузгодженості. Але це не дивно, оскільки йдеться про досить «молоду» інституцію, яка потребує детальної розробки на законодавчому рівні при її впровадженні.

Вважаємо, що домашній арешт як запобіжний захід необхідно запровадити і в кримінально-процесуальному законодавстві України. Особливо позитивним було б його застосування відносно неповнолітніх осіб, що обвинувачуються у вчиненні злочинів. Адже ні для кого не є секретом, що їхнє перебування в ізоляторі тимчасового тримання чи в слідчому ізоляторі не тільки не має виховного впливу, а навпаки — калічить ще не

сформовану дитячу психіку. А це може призвести, і призводить, до того, що неповнолітні, один раз випадково «спіткнувшись», стають на шлях злочинної діяльності.

Крім того, зазначений запобіжний захід можна було б застосовувати й до цілої групи осіб із особливими потребами, перебування яких під вартою є небажаним — які страждають на певні хвороби (наприклад, що не підлягають лікуванню), мають на утриманні неповнолітніх дітей та до осіб похилого віку.

Тож, коли в Україні відбувається реформування кримінально-процесуального законодавства, настав час запровадити ще один вид запобіжного заходу — домашній арешт. Також вважаємо за

необхідне відразу ж після прийняття нового КПК розробити й прийняти Закон України «Про домашній арешт», в якому чітко регламентувати порядок і умови застосування та здійснення такого виду запобіжного заходу. В Законі повинні міститися чіткі вказівки про те, хто саме і яким чином повинен здійснювати нагляд за поведінкою особи, відданої під домашній арешт, як здійснювати нагляд за кореспонденцією, переговорами (в тому числі телефонними і за допомогою електронної пошти), особистими зустрічами певної особи. Цим Законом, звичайно ж, повинні бути гарантовані права та законні інтереси осіб, до яких буде застосовано запобіжний захід у вигляді домашнього арешту.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. *Лобойко Л. М.* Кримінально-процесуальне право: Курс лекцій: Навч. посібник. — К.: Істина, 2005. — С. 130.
2. *Назаров В. В., Омеляненко Г. М.* Кримінальний процес України: Навчальний посібник. — Вид. 2-ге, доп. і переробл. — Атіка, 2007. — С. 175.
3. *Пилипчук П. П.* Реформування системи запобіжних заходів у кримінальному судочинстві: Збірник матеріалів. — Київ, 2000. — С. 7.

УДК 343.126

Кучинська О. П. Домашній арешт як запобіжний захід в кримінально-процесуальному законодавстві

У статті автором розглядаються питання застосування запобіжних заходів в кримінальному процесі. Особлива увага приділяється новому для українського кримінально-процесуального законодавства запобіжному заходу — домашньому арешту. Обґрунтовується необхідність його запровадження в кримінальному процесі України.

Ключові слова: кримінальний процес, запобіжні заходи, домашній арешт.

Кучинская О. П. Домашний арест как мера пресечения в криминально-процессуальном законодательстве

В статье автор рассматривает вопросы применения мер пресечения в уголовном процессе. Особенное внимание уделяется новой для украинского уголовно-процессуального законодательства мере пресечения — домашнему аресту. Обосновывается необходимость его внедрения в уголовный процесс Украины.

Ключевые слова: уголовный процесс, меры пресечения, домашний арест.

Oksana P. Kuchinska. Limits of home residence as prevention in criminal-procedural legislation

The author studies some questions of preventing measures implementation in criminal process. The arrest in the limits of home residence is one of the main goals in Ukrainian criminal-procedural legislation. Necessity of legal limits of home residence and its providing in criminal process in Ukraine is proved.

Key words: criminal process, criminal-procedural, limits of home residence.

КНИЖКОВА ПОЛИЦЯ

Форми кримінально-процесуальних документів: [посібник] / упоряд. В. О. Попелюшко, Л. Я. Стрельбицька, О. П. Герасимчук; за заг. ред. В. О. Попелюшка. — К.: Прецедент, 2009 — 192 с.

ISBN 978-966-520-129-8

Ціна — 28 грн.

У посібнику представлено розроблені на основі чинного КПК України та з урахуванням практики його застосування форми більшості процесуальних документів досудових стадій кримінального процесу. Наводяться форми документів, кримінально-процесуальні норми-підстави їх складання (винесення), та робиться лише вказівка щодо необхідності змісту кожного окремого документа, тобто по суті — бланки кримінально-процесуальних документів, що, за задумом, має сприяти більш адекватному відображенню в змісті реального правозастосовчого документа фактичної специфіки кожної окремої кримінальної справи.

Розрахований на дізнавачів, слідчих, прокурорів, суддів та адвокатів. Може бути корисний для викладачів та студентів юридичних навчальних закладів при підготовці та проведенні практичних занять з навчальних курсів «Кримінальний процес України», «Методика складання кримінально-процесуальних документів».

Посібник можна замовити в редакції журналу «Адвокат».